Акадэмік, першы хірург-трансплантолаг, міністр

Споўнілася 100 гадоў з дня нараджэння Мікалая Саўчанкі

Акадэмік Мікалай Яўсеевіч Саўчанка — адзін са славутых беларускіх медыкаў. Ён стаяў каля вытокаў стварэння ўралогіі ў БССР, арганізаваў адпаведную кафедру на базе Мінскага медыцынскага інстытута. Выканаў першую ў рэспубліцы аперацыю па перасадцы ныркі і заклаў асновы айчыннай трансплантологіі. Два дзесяцігоддзі ён узначальваў Міністэрства аховы здароўя БССР, і за гэты час былі рэканструяваны і пабудаваны дзясяткі бальніц як у сталіцы, так і ў абласных і раённых цэнтрах. А імя акадэміка прысвоена 4-й клінічнай бальніцы Мінска, дзе ён працаваў і апераваў да сваіх апошніх дзён.

У лістападзе споўнілася 100 гадоў з дня нараджэння вядомага ўрача і навукоўца. Яго вучань, кандыдат медыцынскіх навук, нефролаг Уладзімір Вайтовіч падзяліўся сваімі ўспамінамі пра акадэміка Мікалая Саўчанку.

ВАЕННАЯ ЗАГАРТОЎКА

Нарадзіўся будучы доктар і вучоны 7 лістапада 1922 года ў пасёлку Чырвоны Палац Чачэрскага раёна Гомельскай вобласці ў сялянскай сям'і.

— Мікалай Яўсеевіч з вельмі простай сям'і, але здолеў стаць сапраўдным з'явай у медыцыне. Годна прайшоў па сваім шляху, атрымаў шматлікія ўзнагароды, меў хуткі кар'ерны рост, прычым дасягнуў усяго самастойна, — расказвае Уладзімір Вайтовіч.

«Апераваць акадэмік Саўчанка працягваў да самага канца — у 78 гадоў ён стаяў за аперацыйным сталом. А галоўным у адносінах да пацыента было зрабіць усё магчымае і нават больш».

У 1938-м Мікалай Саўчанка паступіў у Мінскі медыцынскі інстытут, а, ледзь скончыўшы трэці курс, адправіўся дабравольцам на фронт. Пачынаў санінструктарам, затым быў старшым фельчарам. Удзельнічаў у баях за Сталінград, Калач, Варонеж, Курск, Кіеў, Жытомір, Роўна, Львоў, Дрэздэн, Берлін. Вайна для яго завяршылася толькі 11 мая 1945 года пад Прагай. За мужнасць і гераізм на фронце быў узнагароджаны ордэнамі Айчыннай вайны 1-й і 2-й ступеняў, двума ордэнамі Чырвонай Зоркі і медалямі «За адвагу» і «За баявыя заслугі».

Пасля вайны Мікалай Саўчанка давучыўся ў медінстытуце і ў 1948 годзе быў прызначаны галоўным урачом Гродзенскага скурна-венералагічнага дыспансера. А ў 1951-м паступіў у ад'юнктуру пры кафедры ўралогіі ваенна-медыцынскай акадэміі імя С. М. Кірава ў Ленінградзе.

— У той час гэта была кузня кадраў для ўсёй расійскай сістэмы аховы здароўя. Адна справа — скончыць Мінскі медінстытут, такіх у саюзе было дзясяткі. А Кіраўская акадэмія — самая вышэйшая адукацыйная ступень, куды адбіралі найлепшых, толькі выдатнікаў з усяго Саюза. Гэта школа, якая ішла ад Пірагова. Там выкладалі выдатныя прафесары, былыя ваенныя ўрачы-хірургі. За імі вялізная база, аперацыі ў бліндажах — там не было падзелу, грудны ці брушны хірург, яны ўмелі і апераваць усё, — кажа Уладзімір Вайтовіч.

Ад'юнктуру беларус скончыў з чырвоным дыпломам і застаўся ў клініцы ўралогіі Кіраўскай ваенна-медыцынскай акадэміі спачатку старшым ардынатарам уралагічнага аддзялення, асістэнтам, у далейшым — дацэнтам і намеснікам начальніка кафедры. Там жа абараніў у 1954 годзе кандыдацкую дысертацыю па тэме «Да пытання экспертызы начнога нетрымання мачы».

— Для сваіх навуковых даследаванняў ён браў вельмі актуальныя тэмы. Энурэз быў надзвычай распаўсюджанай праблемай маленькіх дзяцей, і лекамі на той час справіцца з ёй было складана, — каменцірує Уладзімір Вайтовіч.

У 1958 годзе Мікалай Саўчанка пераехаў у Мінск — Міністэрства аховы здароўя БССР запрасіла яго дацэнтам кафедры ўралогіі Беларускага дзяржаўнага інстытута ўдасканалення ўрачоў, а ў 1960 годзе яго прызначылі рэктарам гэтай установы, якую ён і ўзначальваў да 1966 года. У 1965 годзе паспяхова абараніў доктарскую дысертацыю па тэме «Гіпаспадыя: фрагменты тэорыі, патагенезу, уніфікацыі метадаў лячэння. Гіпаспадыя і пол».

АДМОВІЎСЯ АД ДРУГОЙ ЗАРПЛАТЫ

У ліпені 1966 года Мікалая Яўсеевіча запрасілі на размову да першага сакратара ЦК КПБ Пятра Машэрава, дзе кіраўнік рэспублікі прапанаваў доктару заняць пасаду міністра аховы здароўя БССР. Мікалай Яўсеевіч даў згоду і папрасіў дазволіць яму адначасова ствараць і ўзначаліць кафедру ўралогіі ў Мінскім медінстытуце. Пры гэтым, як адзначае яго вучань, адмовіўся ад зарплаты загадчыка кафедры, пакінуўшы толькі зарплату ў міністэрстве. Трэба сказаць, што ведамства славуты доктар узначальваў 20 гадоў.

Кафедра ўралогіі размяшчалася на базе 4-й гарадской бальніцы, дзе штодзень міністр аглядаў самых складаных пацыентаў і праводзіў некалькі аперацый.

— Мікалай Яўсеевіч не ўяўляў сябе без хірургічнай работы. У 7.30 раніцы ён ужо быў у клініцы, у 8.00 пачынаў апераваць, бывала, што заканчваў у 10.00, а здаралася, што быў заняты і да 12.00. Ён усё рабіў як след. Пасля ехаў працаваць у міністэрства, — узгадвае Уладзімір Вайтовіч.

На пасадзе міністра Мікалай Саўчанка шчыльна займаўся рэфармаваннем галіны. Былі пабудаваны або капітальна рэканструяваны ўсе абласныя бальніцы, абласныя дзіцячыя бальніцы, абласныя радзільныя дамы, рэспубліканская клінічная бальніца ў пасёлку Лясны Мінскага раёна. У Мінску былі пабудаваны 9-я і 10-я ГКБ, бальніца хуткай медыцынскай дапамогі, 3-я і 4-я дзіцячыя клінічныя бальніцы, дзіцячая інфекцыйная бальніца, абласны і 2-і гарадскі радзільныя дамы, рэспубліканская отарыналарынгалагічная бальніца, абласны процітуберкулёзны дыспансер, некалькі дарослых і дзіцячых паліклінік, новы шпіталь інвалідаў Вялікай Айчыннай вайны і іншыя.

— Мікалай Яўсеевіч быў надзвычай сціплы чалавек. Уралогія ў 4-й бальніцы месцілася ў агульным корпусе: дарослая на другім паверсе, у іншым канцы — дзіцячая, тут жа частка нефралогіі, гемадыяліз на першым паверсе, а на верхніх паверхах іншыя аддзяленні, што было вельмі нязручна. Калі ў 1976 годзе фтызіятрыя атрымала новы будынак у Навінках, яны вызвалілі стары трохпавярховы будынак на тэрыторыі 4-й клінікі. Мы яго адрамантавалі і перасяліліся. Калі ў 1980-х замаячыў новы корпус для ўралогіі, дзе можна было асобна размясціць трансплантацыю, дыяліз, некалькі ўралагічных аддзяленняў, дзіцячую ўралогію, Мікалай Яўсеевіч доўга адмаўляўся. Міністрам ён рабіў усё для ўсіх, тыя ж 9-ю, 10-ю клінікі, а сваю саромеўся.

ПЕРШАЯ ПЕРАСАДКА НЫРКІ

Першую ў БССР аперацыю па перасадцы ныркі Мікалай Саўчанка выканаў 11 верасня 1970 года. У 1971 годзе па яго ініцыятыве пры кафедры была арганізавана навуковая лабараторыя перасадкі ныркі.

— Мы адны з піянераў трансплантацыі ў Савецкім Саюзе, нас апярэдзіла толькі Масква. Яны на пяць гадоў раней пачалі. У верасні 1970 года ў ДТЗ загінула жанчына непадалёк ад клінікі, яе даставілі ў прыёмны пакой, і Мікалай Яўсеевіч прапанаваў паспрабаваць, — кажа Уладзімір Вайтовіч. — На дыялізе ўжо было некалькі чалавек. Тады не было дыягностыкі на сумяшчальнасць, імуналогіі, не было ніводнага прэпарату супраць непрымання органа. Гэта быў своеасаблівы эксперымент. І Мікалай Яўсеевіч паказаў, што гэта магчыма. З 1972 года, калі я прыйшоў працаваць у 4-ю бальніцу, выконвалася ўжо каля 25—30 перасадак на год.

Прычым Мікалай Саўчанка заўсёды стараўся ўдзельнічаць у складаных аперацыях.

— Мы апераваілі і 31 снежня, і ў ноч з 31 снежня на 1 студзеня, увогуле, такія аперацыі вельмі часта рабіліся ўначы. Часам вырашалі даць адпачыць Мікалаю Яўсеевічу і не турбаваць яго ноччу. А раніцай, калі на пяціхвілінцы ён даведваўся, што была аперацыя, атрымлівалі ад яго наганяй, што не выклікалі. Нават калі быў у адпачынку, рэўнасна ставіўся, калі без яго рабілі аперацыі, — згадвае вучань Мікалая Саўчанкі.

Трэба адзначыць, што апераваць акадэмік Саўчанка працягваў да самага канца — у 78 гадоў ён стаяў за аперацыйным сталом. А галоўным у адносінах да пацыента было зрабіць усё магчымае і нават больш.

«Мікалай Яўсеевіч не ўяўляў сябе без хірургічнай работы. У 7.30 раніцы ён ужо быў у клініцы, у 8.00 пачынаў апераваць, бывала, што заканчваў у 10.00, а здаралася, што быў заняты і да 12.00. Ён усё рабіў як след. Пасля ехаў працаваць у міністэрства».

— Самая важная рыса, якая сёння не ва ўсіх дактароў прысутнічае, — ставіцца да кожнага пацыента, як да свайго блізкага, і рабіць усё да канца. Неяк да нас у клініку трапіў хлопчык з цяжкімі генетычнымі захворваннямі, у тым ліку і нырак. Яму было 11 гадоў, а выглядаў на восем. Дзіця ўжо было ва ўрэмічнай коме і літаральна памірала. Мікалай Яўсеевіч нас сабраў: «Ну што, няўжо мы такія бездапаможныя і нічога не можам зрабіць?» Мала б хто ўзяўся, але мы здолелі падключыць яго на гемадыяліз, хоць там былі настолькі дробныя сасуды, што патрабавалася ювелірная работа, — дзеліцца суразмоўца.

За некалькі дзён да таго, як Мікалай Саўчанка пайшоў з жыцця, ён выклікаў Уладзіміра Вайтовіча на размову:

— Мы абмяркоўвалі маючую адбыцца нефралагічную канферэнцыю, і яго тыя словы прагучалі як запавет: «Варта дабівацца прыняцця закона аб донарстве, бо без яго мы не зможам развіваць трансплантологію». І сапраўды, калі пасля быў прыняты гэты закон, Беларусь пайшла сваім шляхам і сёння ўваходзіць у сусветную васьмёрку па донарстве. Па колькасці трансплантацый на мільён насельніцтва мы таксама ўваходзім у дзясятку лідараў. Гэта тое, пра што ў свой час марыў Мікалай Яўсеевіч, — падкрэслівае суразмоўца.

ЛАЎРЭАТ ДЗЯРЖПРЭМІЙ

Шмат сіл і энергіі Мікалай Саўчанка аддаў выхаванню і навучанню маладых уролагаў, удасканаленню навучальнага працэсу ў краіне. Ён стваральнік і кіраўнік найбуйнейшай уралагічнай школы, падрыхтаваў 6 дактароў навук і 24 кандыдаты. Яго паплечнікамі ў 4-й клінікі былі загадчык аддзялення гемадыялізу, уролаг першай катэгорыі Віталь Міхайлавіч Варэнікаў і загадчык аддзялення трансплантацыі ныркі Генадзь Ціханавіч Казлоў.

У 1969 годзе прафесар быў абраны членам-карэспандэнтам, а ў 1972-м — акадэмікам Акадэміі навук БССР. З 1971 года ён старшыня праўлення Беларускага навуковага таварыства ўролагаў.

Уладзімір Вайтовіч, які прайшоў клінічную школу ў філіяле інстытута туберкулёзу, у свой час вырашыў змяніць спецыялізацыю і працаваць менавіта пад кіраўніцтвам акадэміка:

— На чале кафедры на базе 4-й клінікі стаяў Мікалай Яўсеевіч, і я абраў яе, бо ў медыцыне гэта была вельмі значная асоба. Я адразу ўліўся ў групу дыягностыкі і лячэння ныркавай гіпертаніі. Пад кіраўніцтвам Мікалая Яўсеевіча мы праводзілі даследаванні, з якімі абагналі час на дзесяцігоддзі наперад. З лекцыямі пра ныркавую гіпертанію я быў у Канадзе, Італіі, Бельгіі, В'етнаме. У Кіеве быў цэлы інстытут ныркі, і калі я прыехаў з лекцыяй, засыпалі мяне пытаннямі, бо яны на той час прынялі такую ж тэму, толькі на сабаках.

Першую ў БССР аперацыю па перасадцы ныркі Мікалай Саўчанка выканаў 11 верасня 1970 года. У 1971 годзе па яго ініцыятыве пры кафедры была арганізавана навуковая лабараторыя перасадкі ныркі.

За распрацоўку і ўкараненне сучасных метадаў дыягностыкі і арыгінальных рэканструктыўных аперацый у лячэнні пацыентаў з прыроджанымі захворваннямі нырак і мачавых шляхоў Мікалай Яўсеевіч Саўчанка ў 1982 годзе стаў лаўрэатам Дзяржаўнай прэміі СССР. У 1986-м за цыкл работ па лячэнні пухлін метадамі гіпертэрміі і гіперглікеміі — лаўрэатам Дзяржаўнай прэміі БССР. Ён аўтар і суаўтар 11 манаграфій, больш чым 500 навуковых прац, атрымаў 11 патэнтаў на вынаходствы.

Памёр Мікалай Яўсеевіч у чэрвені 2001 года ад вострай каранарнай недастатковасці. Ён пахаваны на Усходніх могілках у Мінску.

У 2001 годзе 4-й клінічнай бальніцы Мінска было прысвоена імя Мікалая Яўсеевіча Саўчанкі. На ўваходзе ва ўралагічны корпус бальніцы ўстаноўлена бронзавая мемарыяльная дошка. У БДМУ з 2001 года зацверджана стыпендыя імя акадэміка Саўчанкі.

Алена КРАВЕЦ.